

9.18x32.5	1	עמוד 16	הארץ - כותרת	07/05/2021	77193163-7
פתגמי יידיש - מאת יוסף גורימאגנס - הוצאת ספרי 500 - 25910					

**אחרי מות
עופר אדרת**

החייה את היידיש

מפעל חייו של ד"ר יוסף גורי העלה חיוכים על פניהם של קוראים רבים. גורי, מרצה בחוג ללימודים סלאביים באוניברסיטה העברית, פירסם שורה של מילונים עם פתגמים, ניבים, דימויים, מטבעות לשון ובדיחות ביידיש. המוצלח ביותר, שהיה לרב-מכר, נקרא "שנשמע בשורות טובות – ברכות וקללות ביידיש" (מאגנס), הכיל מאות ברכות וקללות עממיות עסיסיות. מדוע הקדיש זמן כה רב למלאכת ליקוט המלים? "המילונים הם לטובת הדורות הבאים, כשכבר לא יהיה את מי לשאול", הוא הסביר. חלק מהביטויים ששימר מצחיקים עד כאב ("שכל שיניך ינשרו ורק אחת תישאר – לכאב שיניים"); אחרים אכזריים ("שיהיו לך מאה בתים, ובכל בית מאה חדרים, ובכל חדר מאה מיטות, ושהקדחת תזרוק אותך ממיטה למיטה", או "שתבורך כמו נר של שבת – שתשרף מלמעלה ותימס מלמטה"); והיו גם כמה מורבידיים ("שהלילה הראשון בקבר לא יהיה גרוע מזה" – אמירה של בדיחות הדעת, שנאמרת שעה שנהנים מדבר טוב). חביב במיוחד הוא הזאנר של קללות שמתחזות לברכות ("שתהיה עשיר כקורח ותוציא הכל על רופאים", או "שתיהנה בסעודת החתונה שלך ותיחנק בביס האחרון", וכמוכן: "שתחיה, אבל לא להרבה זמן"). היו גם קללות מיוחדות שכוונו כלפי שני בני אדם. כמו למשל, "שאתה תהפוך ללביבה והוא לחתול, ושהוא יבלע אותך ויחנק – ואז ניפטר משניכם", ר"שתהיו לכפרה שניכם ביום אחד".

**יוסף גורי,
מילונאי,
2021-1930**
צילום: בלה בריקס-קליין

גורי נולד בקובנה שבליטא ב-1930 לגיטל וללייב פדריאצ'יק. בקיץ 1941, כשהיה בן 11, שהה במחנה עם אחותו הבכורה תמרה. כשהגרמנים פלשו לברית המועצות נשלחו מרבית הילדים, בהם תמרה, חזרה למשפחותיהם. גורי, מגנדה, ברח עם קבוצת ילדים לעומק ברית המועצות, שם הוא שרד את המלחמה בבית יתומים. המכתבים שכתב למשפחתו לא הגיעו ליעדם. הוריו ואחותו נרצחו באקציה הגדולה בפורט התשיעי בקובנה. את תיק האוכל של אחותו, ששמר עמו, תרם לימים לאוסף התפצים של יד ושם. אחרי המלחמה חזר למולדתו, סיים את התיכון בקובנה ולמד שפה וספרות רוסית באוניברסיטה בוויילנה. ב-1957 עלה לישראל כשהעברית לא שגורה בפיו והיידיש היא עבורו שפת ילדות נשכחת. תחילה עבד בארכיון יד ושם ובהמשך החל בלימודי דוקטורט באוניברסיטה העברית, שם היה מרצה בכיר בחוג ללימודים רוסיים וסלאביים, שחקר את ההשפעות ההדדיות של יידיש, רוסית ועברית. פרק נכבד במחקרו של גורי הוקדש להשפעה של היידיש על העברית ולחדירה – סמויה או גלויה – של ביטויים ביידיש לשפת הקודש. "כל לשון מחפשת קשר והזדהות עם עברה, ואילו העברית ניסתה בתקופת תחייתה להתנתק משורשיה, וגם מהיידיש, המייצגת יחס רגשי עמוק למסורת היהודית", כתב באחד ממאמריו. אלא שהיידיש, כך אמר, אינה שפה זרה לעברית. השתיים, לדבריו, "קשורות זו בנפשה של זו". היידיש "שמרה על העברית במשך הדורות", והעברית המתחדשת שאבה לא מעט מהחיות שלה מהיידיש. כך, "העתיקה" העברית מהיידיש את "לחפש מחט בערימת שחת" (ווכן א נאדל אין א ואגן היי); "לשחק משחק חתול ועכבר" (שפילן זיך וי א קאץ מיט א מויז); "לעשות חור בראש" (מאכן א לאך אין קאפ), "לעשות עיניים" (מאכן אייגלעך), "בישל דייסה" (פארקאכן א קאשע), "על ראש הגנב בוער הכובע" (אויפן גנב ברענט דאס היטל), "כבשה שחורה" (שווארצע שאף) ו"לשחות נגד הזרם" (שווימען קעגן די שטראם). גורי זיהה ביידיש הן הומור והן רמזים לצרות, שהיו מגות חלקו של העם היהודי מאז ומעולם. כשעיין במילונים אחרים, כמו "מילון בן יהודה שטראסה" של הקהילה הייקית, הבין עד כמה היידיש היתה מלאת חן בהשוואה ליבשושיות של יהודי גרמניה, לדבריו. רק לאחר שמלאו לו 60 התפנה לפרויקט כתיבת המילונים, שהניב תשעה ספרים. עיון בהם מחזיר לחיים תרבות נעלמת של העיירות המזרח-אירופיות, שתושביהן היהודים איחלו זה לזה "זאלסט וואקסן ווי א ציבעלע – מיטן קאפ אין דר'ערד" (שתצמח כמו בצל – עם הראש באדמה). גורי נפטר באפריל, בגיל 90, והותיר אחריו את אשתו אילנה, ילדים ונכדים.